

Les barraques de parets reculades

August Bernat i Constantí

En diversos indrets de Catalunya trobarem el que es coneix com a *barraques de parets reculades* o *graonades*, també dites de *casella*. Són barraques d'una particular tipologia que també trobarem a les illes Balears i al País Valencià; però aquest particular estil de construcció no es queda aquí, sinó que també el podrem veure a diferents regions o departaments de França, com són l'Hérault, le Gard, les Bouches-du-Rhône i de l'Olt (le Lot).

Més d'una persona m'ha comentat que a aquest tipus de barraques, els veuen com un aire oriental; impressió, aquesta, que pot donar ales als qui encara creuen en la procedència oriental de les construccions de pedra en sec. Aquesta va ser una tendència generalitzada entre els arqueòlegs del segle XVIII i les primeres dècades del XIX, que veien en els monuments megalítics unes arrels orientals, considerant-los com els hereus desnaturalitzats dels grans monuments egipcis (desmentit posteriorment amb el CO-14). Tot el que els era desconegut i del que no en podien treure l'entrellat, venia de l'Orient. D'aquesta manera no és d'estranyar que Joan Rubió un dels nostres pioners en l'estudi de les construccions de pedra en sec del nostre país¹, estigués imbuït d'aquesta tendència de l'època, i atribuís també a les nostres barraques una ascendència oriental.

Si una personalitat com Joan Rubió, afirmava que les tècniques constructives de pedra en sec provenien de l'Orient, qui gosaria afirmar el contrari?, evidentment tots els que hem llegit el conegut treball del nostre clàssic, ni se'ns va acudir posar en dubte aquesta filiació i ens hi vam adherir de manera incondicional². Però qui s'hagi preocupat de posar-se al dia en aquesta qüestió i hagi, si més no, dubtat d'aquesta procedència oriental, s'haurà adonat que hi ha possibilitats molt més properes dins de les cultures del neolític. Diuen que rectificar és de savis, però l'exposició d'aquesta rectificació ja és matèria per a un altre treball.

La meva experiència en l'estudi de les construccions de pedra en sec

m'ha portat a la conclusió que en aquest món ens hem d'oblidar del concepte estètic i de l'expressió artística, tot i que a vegades ens trobem amb exemplars i amb solucions que ens fan pensar en aquesta possibilitat, però aquests no passen de ser casos singulars, excepcions al marge de la gran generalitat de construccions.

És veritat que, davant de la diversitat i l'originalitat que moltes d'aquestes construccions presenten, ens permet parlar, *grosso modo*, de "l'art de la pedra col·locada en sec", sempre, però, atribuint el concepte d'art al fet inqüestionable de saber treballar amb la pedra fins a aixecar una construcció tan complexa com pot ser, per exemple, una barraca. D'aquest fet, però, se'n diu ofici, i els seus treballadors, anomenats *barracaires*, *barraquers* o bé *paredadors* o *margeters*, si el que feien era parets o marges, tenien, per regla general, això sí, el gust per la feina ben feta, i potser sí que a vegades, si tenien la pedra escaient a l'abast, feien alguna originalitat; però d'això a creure en una predisposició especial per aconseguir un disseny atractiu, o que buscaven una manera artística o harmònica de col·locar la pedra, penso que és un error.

En el món dels margeters, la feina es cobrava per metres aixecats al dia; per tant, si volien que el sou fos suficient, no es podien adormir; la seva preocupació era la de tenir sempre pedra suficient a l'abast, i que la paret quedés ben aplomada i sense arestes. El mateix passava si aixecaven una espona: aquesta potser havia de quedar lleugerament atalussada, però no podia quedar més inclinada en una banda que no pas en l'altra, i la terrassa que aquesta sostenia, si es podia conrear avui, era molt millor que no pas demà. No hi havia temps per a elucubracions artístiques ni dissenys de concurs, però si es disposava de la pedra adient i el barracaire hi posava ofici i ganes, es podia aconseguir, per exemple, un rastellat perfecte de la cornisa, o bé un arc dovellat per al portal d'una finesa exquisida.

Cal parar atenció, però, en un aspecte essencial que ja he repetit dues vegades: **"si es disposa de la pedra escaient"**. Efectivament, en el món de la pedra en sec tot gira al voltant de la pedra de què es disposa; així doncs, l'aspecte de la barraca serà un o serà un altre depenent de si la pedra utilitzada és, per exemple, calcària, de pissarra, conglomerat, còdol, etc. però també hi juga un paper molt important la mida de la pedra a utilitzar. Una façana realitzada amb

una pedra calcària petita no tindrà la mateixa estampa que si aquesta és de pedres grans.

Aquest aspecte afectarà només la façana, i tan sols en el seu aspecte visual, ja que en una construcció de pedra en sec, en què totes les parts tenen la seva importància i la seva utilitat, la façana no és especialment determinant. La part que sí que és determinant i que afectarà després el conjunt de l'obra és la seva construcció interior i molt especialment a l'hora d'aixecar la falsa cúpula.

Potser alguna vegada, haurem contemplat barraques l'aspecte exterior de les quals és llastimós, per la manera aparentment barroera en què s'han col·locat les pedres; ens dóna la sensació que s'han d'ensorrar potser amb les primeres pluges, però, en arribar aquestes, aguanta i potser n'aguantarà moltes més encara: a vegades la vista ens enganya.

Però en accedir al seu interior, la impressió canvia totalment: aquesta és sòlida, probablement aixecada amb les pedres més grosses de què es disposava; no dóna en absolut la sensació d'inseguretat que ens havia donat la façana exterior. És, doncs, a l'interior on cal posar-hi tot el saber i filar més prim.

Hi ha qui assegura que una falsa cúpula amb molta alçada és el resultat d'una manca d'ofici, de no saber-ne prou. Personalment m'inclino a pensar que és degut a la manca de la pedra adient.

Com tots sabem, la llei d'una falsa cúpula és la de l'aproximació de filades. La nova filada ha de sobresortir de dos a tres dits pel damunt de la filada anterior. Però el cul de la pedra que sobresurt, o sigui, la part de la pedra que no veurem des de l'interior, ha de ser suficientment gran i pesant com per fer de contrapès de la pedra que al seu torn haurà de suportar, cosa que evita la seva caiguda cap a l'interior. Si es disposa de lloses suficients amb aquestes característiques, es pot aconseguir còmodament una falsa cúpula espectacularment plana; però si contràriament, només disposem de lloses mitjanes, la qual cosa vol dir que les filades no podran excedir-se en el seu vol pel damunt de la filada anterior, la qual cosa significa que a cada filada es perd algun centímetre en el seu avenç cap al centre de la cúpula, i la seva oclusió l'haurem d'anar a buscar més amunt.

Però si les lloses que hem pogut reunir per a aquesta finalitat són més aviat petites, aleshores, a més de la poca volada que es podrà donar a les pedres, caldrà donar-los una mica més d'inclinació, per tal que la gravetat compensi el poc volum de la pedra, cosa que ens obligarà a anar encara més amunt. D'aquesta manera haurem obtingut una cúpula de gran alçada, però no per manca d'ofici, sinó per **no disposar de la pedra adient**; l'aval de l'ofici esmerçat ve donat precisament pel fet de saber què pots fer amb el que tens i què no.

Tornant, però, a les barraques de parets reculades o de *casella*³, no hi ha dubte que configuren una família tipològica ben original que a més d'un li farà cavil·lar bé sobre els seus possibles orígens, o bé sobre les motivacions que poden portar un determinat grup humà a aixecar construccions amb aquelles peculiars característiques.

Anar a buscar-ne uns orígens podria ser també motiu per a un altre treball, tot i que penso que seria amb més preguntes que no pas respostes. Però les motivacions per les quals es va construir així i va donar com a resultat aquesta interessant i a vegades espectacular tipologia, les veurem tot seguit.

Com he dit abans, les barraques de *casella* o de parets reculades configuren una tipologia ben especial, ja que amb les seves característiques torratxes, a voltes més aplatades, a voltes més esveltes, segons sigui l'alçada de la seva cúpula interior emergent, sempre fan gala d'una estètica indiscutible. Malgrat tot, aquesta no és una estètica buscada o estudiada per causar un impacte visual com ja he comentat; tot i així, és probable que correspongui a una determinada tendència constructiva, provinent d'algun determinat bagatge cultural, però, en tot cas, sorgida d'una actitud o solució pràctica que ens sorprendrà.



Veiem en aquesta figura un exemple clar del que he comentat abans. Com que no es disposa de lloses suficientment amples, el constructor d'aquesta barraca va haver de tirar amunt per poder arribar a "tapar" la falsa cúpula; per tant, el resultat ha estat una

cúpula de gran alçada. En aquest cas, però, la barraca amb el temps ha perdut la seva *case-lla*, que emergeix ara desprotegida pel damunt dels murs de la base, o sigui, que ha quedat més o menys com devia estar en la fase final de la seva construcció.

Si aquesta barraca de planta circular s'hagués volgut cobrir de la manera més comuna hauria calgut, en primer lloc, aixecar més els murs en tot el seu perímetre (com indiquen els puntejats de la foto) i després omplir l'espai interior amb grans quantitats de reble fins a cobrir la cúpula emergent. Això hauria representat un gran esforç addicional per als constructors, sobretot a l'hora de remuntar cabassos i cabassos de reble fins a la coberta. Per estalviar-se la feinassa, els era molt més còmode recobrir o folrar la part emergent de la cúpula amb una *casella*, el resultat de la qual era una paret reculada.

Aquesta solució donava pas a un estil constructiu visualment molt particular que, com he dit abans, no buscava connotacions estètiques, sinó una solució pràctica per estalviar-se feina i, en definitiva, esforços innecessaris.

Quan ens trobem amb una barraca graonada, el cas és exactament el mateix només que el constructor potser va trobar excessiva la distància entre la cornisa i la cúpula emergent, i es va decantar per una aproximació gradual.



Tot i que estem d'acord a admetre que tant els marges com les barraques són en molts indrets autèntics magatzems on acumular la pedra sorgida del condicionament dels camps per al conreu i que, per tant, en casos com els que acabem de veure, de les parets reculades, es perdien oportunitats de col·locar-ne, hem de convenir que el fet d'estalviar esforços també ha estat sempre una constant en tots els treballs de la pedra en sec.

Així tenim que aquestes airoses barraques de *casella* que ens han impactat visualment per la seva bellesa de línies i en les quals algú

fins i tot hi ha captat uns certs aires orientals, lluny d'això, són, ni més ni menys, que el resultat d'una particular manera de fer per a estalviar-se feina i esforços.

Hem de concloure, doncs, que en l'arquitectura de la pedra en sec els estils constructius junt amb les diferents tècniques, expressions i solucions, no han nascut de cap voluntat estètica o artística per a buscar-ne una bellesa visual (això no entrava en els paràmetres dels seus constructors usuaris), sinó que per altra banda i generalment sí que tenien l'orgull de la feina ben feta. En el seu món no hi havia espai per buscar la bellesa, l'estètica o l'art, només hi cabien els fets pràctics que o bé eren útils o bé eren pràctics i estalviaven esforços. En tot cas, la bellesa que aquestes construccions puguin tenir és inherent a la seva pròpia morfologia.

Malgrat tot, aquestes motivacions tan prosaiques han arribat a crear, involuntàriament i per motius diversos, estils o tipologies constructives d'una gran bellesa que avui podem admirar encara, i que són part d'aquesta gran varietat estilística del nostre patrimoni de l'arquitectura rural en pedra seca, per a la conservació del qual ens cal vetllar de manera conscient en front de les agressions contínues a què està sotmès.

¹ Joan Rubió i Bellvé, *Construccions de pedra en sec*. Anuario de la Asociación de Arquitectos de Cataluña. Barcelona, 1914.

² August Bernat i Constantí, *Les barraques de pedra seca a la conca mitja del Gaià*. Fundació Roger de Belfort. Santes Creus, 1998.

³ Entenem per barraques de casella aquelles que presenten al damunt de la seva coberta una peculiar cúpula circular.

